

TERRORISMIIN VARAUTUMISESTA OSA VIRALLISTA TURVALLISUUSPOLITIikkaA

Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot ennen ja
jälkeen 9/11-iskuja vuonna 2001

Oulun Yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

6.2.2019

Eetu Tuomaala

Sisällys

Johdanto.....	3
1. Terrorismiko valtiollinen turvallisuusuhka? — Vuoden 1997 selonteko	8
2. Käännekohta — Vuoden 2001 selonteko ja Puolustusvaliokunnan mietintö.....	11
3. Terrorismin uhkaan on varauduttava — Vuoden 2004 selonteko.....	15
Loppulause	22
Lähteet ja Tutkimuskirjallisuus.....	25

Johdanto

Islamistijärjestö *Al-Qaidan* tekemät terrori-iskut New Yorkiin World Trade Center-torneihin sekä Yhdysvaltojen puolustusministeriöön Pentagoniin syyskuun 11. päivä 2001 ovat läheistä historiaa. Yhdysvallat aloitti oman terrorismin vastaisen sotansa ja islamilainen terrorismi sekä sen vastainen taistelu tulivat aivan uudella tavalla osaksi ihmisten jokapäiväistä elämää tiedotusvälineiden välityksellä. Suomi joutui terroristi-iskun kohteeksi vasta 18. elokuuta 2017, kun Abderrahman Bouanane teki puukkoiskun Turussa julistaen tekonsa islamistijärjestö ISIS:in nimissä tehdyksi.¹ Terrorismi on kuitenkin selkeästi suurimpia ja näkyvimpiä turvallisuusuhkia nykypäivän länsimaisessa yhteiskunnassa. Siitä on kirjoitettu ja puhuttu erinäisissä yhteyksissä vuosituhaten vaihteen jälkeen valtavasti.

Tutkimukseni pääkysymys on, miten syyskuun 11. päivän iskut näkyvät Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa. Onko WTC-iskut käännekohta, joka toi terrorismin osaksi konkreettista turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa. Ajallisesti olen rajannut aiheen niin, että tarkastelen vuosien 1997, 2001 ja 2004 selontekoja, koska ne ovat kolme syyskuun 11. päivän iskujen ympärille lähimmin ajoittuvaa selontekoa.

Terrorismista puhutaan paljon yleisesti sanan merkitystä sen enempää määrittelemättä. Terrorismikäsitteellä on pitempi historia, eikä sitä käsitteenä keksitty 9/11-iskujen yhteydessä. Nykyään siihen liitetään vahva moraalinen ja poliittinen varaus, kuten Suomen johtaviin terrorismin tutkijoihin kuuluvat Leena Malkki ja Jukka Paastela toteavat *Terrorismin monet kasvot*- kirjassaan.² He pohtivat käsitettä hyvin moniulotteisesti, ja toteavat sitä käytettävän usein monin eri tavoin käyttäjästä riippuen. Tässä kohtaa määritelmä täytyy tehdä terrorismitutkimuksen näkökulmasta. Vuonna 1988 julkaistussa *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature* teoksessa on esitetty laaja määritelmä, jonka perusajatuksena on, että terro-

¹ Isis ei ottanut teosta vastuuta. *Kaleva* 15.6.2018.

² Malkki & Paastela 2007, 25.

rismissa on kyse väkivallan käytöstä tai sillä uhkaamisesta, jolla pyritään pelon tai kauhun herättämisen avulla saamaan aikaan poliittisia vaikutuksia.³ Määritelmä on vanha, mutta osuva ja myös Malkki ja Paastela ovat viitanneet tähän määritelmään.⁴

Yhdistyneet Kansakunnat puolestaan määrittelee terrorismin seuraavasti:

*Mikä tahansa teko, jonka tarkoituksena on aiheuttaa kuolema tai vakava ruumiinvamma siviilihenkilölle taikka taisteluihin osallistumattomille siviilitai sotilashenkilöille; silloin kun sellaisen teon tarkoituksena on pelotella tai uhkailla väestöä tai pakottaa hallitusta taikka kansainvälistä organisaatiota tekemään jotakin taikka pidättäytymään tekemästä jotakin.*⁵

Kuten huomata saattaa käsite on vaikeasti määriteltävä ja terrorismikäsitteen poliittisuus on muistettava oman tutkimuskysymyksen kontekstissa. Käytänkin käsitettä kandidaatin tutkielmassani Suomen turvallisuuspolitiikan näkökulmasta katsottuna, eli puhun pääasiallisesti Suomea mahdollisesti uhkaavasta terrorismista.

Itse iskuista käytetään ylisesti useita eri nimiä ja puhun siitä itsekin paikoin vaihtelevin nimin. Kuitenkin 9/11-, WTC- ja syyskuun 11. päivän iskut ovat synonyymejä tutkielmassani. *Al-Qaida* on alun perin Afganistanin sodan jälkeen perustettu terroristijärjestö, jonka johtaja oli kuolemaansa asti Osama Bin Laden.⁶

Valtioneuvosto on Suomessa toisaalta sama asia kuin pääministerin ja ministeriöiden muodostama hallitus, mutta sillä tarkoitetaan myös valtioneuvoston yleisistunnosta ja ministeriöistä muodostuvaa päätöksentekuelintä. Valtioneuvoston toimintaa johtaa pääministeri ja valtioneuvostoon kuuluu 12 ministeriötä, joista turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon valmistelee puolustusministeriö yhteistyössä puolustus- ja turvallisuuspoliittisen valiokunnan kanssa. Selonteot ovat kattavia kuvauksia Suomen maanpuolustuksen tilasta ja turvallisuuspolitiikan kokonaistilasta. Valtioneuvosto julkaisee eduskunnan valiokuntien tarkasteltavaksi ja hyväksyttäväksi tällaisen selonteon keksimäärin 3-4 vuoden välein.⁷

³ Schmid & Jongman 1988, 5-7.

⁴ Malkki & Paastela 2007, 31-33.

⁵ Nordberg 2007, 19.

⁶ Paastela 2007, 195-203.

⁷ Valtioneuvoston toiminta. Valtioneuvoston nettisivut.

Terrorismista on tehty laajalti tutkimusta niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Sitä on tutkittu etenkin yhteiskunta- ja valtiotieteiden näkökulmista. Historiatieteiden näkökulmasta olevaa aiempaa tutkimusta ei kuitenkaan ole, koska aihe sijoittuu niin läheiseen historiaan. Tästä syystä hyödynsin paljon valtio- ja yhteiskuntatieteiden puolelta olevaa kirjallisuutta. Selontekoja ja Suomen turvallisuuspoliittista tilannetta 2000-luvun alussa on tutkinut myös Veikko U.J. Heinonen väitöskirjassaan *Suomalaisen turvallisuuspolitiikan tila - Suomalaisen 2000-luvun alun turvallisuuspoliittisen debatin käsiteanalyttinen tarkastelu* (2011). Heinonen kuitenkin keskittyy pitkälti käsitteisiin ja hänen ajallinen rajauksensa on laajempi kuin kandidaatin tutkielmassani, vaikka hän selontekoja osana työtään tutkiikin.

Jarno Limnéll on julkaissut vuonna 2011 aihepiiriä käsittelevän kirjan *Maailma ja Suomi 9/11 jälkeen*. Kirja on avoimesti länsimaisesta näkökulmasta kirjoitettu kuvaus, miten maailma ja Suomi ovat muuttuneet ja mitä tulevaisuudessa tulisi tehdä. Kirja on varsin kantaa ottava, ja sitä voi pitää jopa hieman populistinen tai vähintäänkin tarkoituksella lukijaa herättelevästi kirjoitettu. Limnéll pitää kirjaansa tutkimuksena, vaikka on jättänyt alaviitteet pois. Pienin varauksin ja tiedostaen hänen kirjaansa joutui viittaamaan viitteiden puuttumisen ja populistisen tyylin vuoksi. Limnéll on taustaltaan valtiotieteiden maisteri ja sotatieteiden tohtori, joka työskentelee professorin virassa Aalto-yliopistossa. Myös aihepiiriä sivuavia tutkimuksia lukiessani huomasin viittauksia hänen tuotoksiinsa. Ottaen huomioon tutkijataustan uskaltauduin sisällyttämään kirjan aiheeseen liittyvään tutkimuskirjallisuuteen, koska se sisältää runsaasti ajatuksia terrorismista ja sen torjunnasta nimenomaan turvallisuuspolitiikan näkökulmasta.

Vaikutuksista maailmanpolitiikkaan on tehty tutkimusta erityisesti politiikantutkimuksen näkökulmasta niin Suomessa kuin maailmallakin. Eräs hieman aiheeni kanssa samankaltainen tutkimus on Teemu Sinkkosen väitöskirja *Political responses to terrorism: case study on the Madrid terrorist attack in March 11, 2004, and its aftermath* vuodelta 2009. Sinkkonen on tutkinut Madridin iskujen konkreettisia välittämiä vaikutuksia kriisinhallinnan ja poliittisten vaikutusten kannalta. Saman aihepiirin tutkimus on Pekka Visurin jo vuonna 2002 julkaisema *Maailmanpolitiikan muutos ja Suomi: arvio syksyn*

2001 terrori-iskujen vaikutuksista. Visuri on tutkinut iskujen välittömiä vaikutuksia maanpuolustuksessa, sekä spekuloinut mitä parhaimmillaan tapahtuu ja tulevaisuudessa tulisi tapahtumaan.

Lähteinä käytin kandidaatin tutkielmassani valtioneuvoston selontekoja vuosilta 1997, 2001 ja 2004. Toissijaisena lähteenä käytin eduskunnan Puolustusvaliokunnan mietintöä vuoden 2001 selontekoon liittyen. Selontekojen käsittelymenetelmä on, että valtioneuvosto valmistelelee sen eduskunnan tarkasteltavaksi, minkä jälkeen valiokunnat käyvät sen läpi ja antavat mietintönsä selonteon pohjalta. Yleisesti mietinnöissä selontekoja käydään läpi ja niihin pyydetään tarvittavia tarkennuksia. Palautekeskustelussa eduskunta hyväksyy tai hylkää mietinnön lausunnot.⁸ Valiokuntien esittämät mietinnöt tuovat selontekoihin lisää sisältöä. Vuoden 2001 selonteon tapauksessa tämä on tutkimuskysymyksen kannalta olennaista, koska selonteko oli valiokuntakäsittelyä vaille valmis iskujen tapahtuessa.⁹ Tästä syystä vuoden 2001 selonteon kohdalla mietintö oli otettava apulähteeksi.

Näkökulma ja lähteen luonne eivät välttämättä vaadi erikseen mitään tiettyä metodologiaa. Tutkimusmenetelmänä käytin historiallista päättelyä. Sisällönanalyysia käytin tietyssä määrin selontekoja läpikäydessä. Sisällönanalyysissä voi olla pohjimmiltaan kyse vain tutkittavan ilmiön kuvaamisesta yleisessä muodossa, kuten Jukka Tuomi ja Anneli Sarajärvi ovat *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*-kirjassa todenneet.¹⁰ Sisällönanalyysini oli pitkälti alitajuntaista terrorismiin liittyvän sisällön poimimista selontekoja läpikäydessäni, enkä koonnut sisältöjä esimerkiksi taulukkoon. Analyysini oli lähinnä johtopäätöksien tekoa helpottavaa olennaisten kohtien muistiinpanemista.

Poliittinen historia on usein hyvin latautunutta. Poliittisen historian tutkimusta käsittelevässä teoksessa *Poliittinen historia* huomautetaan, miten usein poliittiseen historiaan on liittynyt käsitys sen läheisyydestä hallitsijoihin ja historian kirjoittamisesta valtaa pitävien eduksi.¹¹ Samassa kirjassa puhutaan myös poliittisten ilmiöiden omaleimaisuus-

⁸ Valtioneuvosto ja eduskunta. Valtioneuvoston nettisivut.

⁹ Lähetettiin eduskunnan tarkasteltavaksi 13. kesäkuuta 2001. *Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle* 13.6.2001. VNS 2/2001 (vp).

¹⁰ Sarajärvi & Tuomi 2018, 87-91.

¹¹ Haataja & Hentilä & Nevakivi 1993, 11.

desta ja siitä miten ”on kyettävä poliittisia ilmiöitä tutkiessa hyötymään siitä, mitä aihepiiriä tutkivilla yhteiskuntatieteillä on tarjottavana.”¹² Aiheeni on hyvin läheistä historiaa sekä käsittelee erittäin mullistavaa tapahtumaa, joka on poliittisesti omaleimainen. Pyrin tiedostamaan oman positioni länsikeskeisen maailma keskellä 2001 vuoden tapahtumien aikaan varttuneena tutkijana, mutta se on syytä tiedostaa myös lukijan näkökulmasta. Ennakko-olettamilta ja tiedostamattomalta ´puolueellisuudelta´ on mahdollonta välttyä täysin, mutta pyrin objektiivisuuteen parhaani mukaan.

¹² Haataja & Hentilä & Nevakivi 1993, 17

1. Terrorismiko valtiollinen turvallisuusuhka? — Vuoden 1997 selonteko

Vuoden 1997 selonteossa valtioneuvostolta Eduskunnalle keskitytään selkeästi suurimilta osin Suomen puolustuspolitiikan ja puolustusvoimien kehittämiseen liittyviin kysymyksiin. Kuten jo tiivistelmä tuo esiin suurimpia kysymyksiä selonteossa on varusmiesten palveluajan lyhentämistä koskeva uudistus. Yleisestä turvallisuuspolitiikasta ja sen kehityksestä kuitenkin puhutaan myös. Suomi oli vain kaksi vuotta aiemmin liittynyt Euroopan Unioniin ja ymmärrettävästi EU:n merkitystä turvallisuuspoliittisessa kehityksessä korostetaan.¹³

Turvallisuuspolitiikan muutosta ja tarvetta uusien riskien huomioimiselle kyllä korostetaan, samoin kansainvälistä ja varsinkin EU:n sisäistä yhteistyötä. Vaikkei terrorismi ole vielä huolenaihe, turvallisuuspolitiikan kansainvälinen muutos on havaittavissa selonteossa.¹⁴ Tämä on käsi kädessä terrorismintutkijoiden ja yhteiskuntatieteilijöiden yleisen käsityksen kanssa siitä, että maailma oli murroksessa jo 1990-luvulta Kylmän Sodan jälkeen. Globalisaation eli lyhyesti ilmaistuna maailmanlaajuisen verkottumisen ja kansallisten rajojen jonkinasteisen hämärtyminen myötä 'uusia'¹⁵ turvallisuusuhkia kuten terrorismi oli muodostumassa.¹⁶ Jo vuoden 1997 selonteossa nostetaan esiin, miten uudet turvallisuusongelmat kuten terrorismi ovat kansainvälisesti tunnustettuja ja niiden torjuminen vaatii kansainvälistä yhteistyötä. Terrorismin uhka on jollain tasolla tiedostettu myös ennen syyskuun 11. päivää osana turvallisuuspolitiikkaa.¹⁷

Terrorismin tutkijat korostavat, että terrorismia on ollut jo ennen 2000-luvun islamistisen terrorismin ja al-Qaidan esiinmarssia. Erkki Nordberg, joka on erikoistunut islamistisen terrorismin tutkimukseen, nostaa esiin huomattavan seikan islamistisesta terrorismista. Nordberg korostaa *Islamistinen terrorismi ja sen vastainen puolustus*- kirjassaan,

¹³ Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus. *Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle 17.3.1997*. (VNS 1/1997), 4-5.

¹⁴ VNS 1/1997, 4-5.

¹⁵ Terrorismi ei varsinaisesti ollut uusi uhka, mutta se oli uusi uhka virallisissa papereissa ja asialistoilla turvallisuuspolitiikassa.

¹⁶ Visuri 2002, 7-10.

¹⁷ VNS 1/1997, 13

että myös islamistinen terrorismi ulottuu kauemmas historiaan aikaan ennen Osama Bin Ladenia ja Al-Qaidaa. Hän linjaa, että islamistinen terrorismi on jaettava vanhaan terroristien itse järkevämmäksi mieltämään poliittiseen terrorismiin ja uuteen arvaamattomaan globaaliin poliittisiin tarkoituksiperiin hyvin löyhästi kytkeytyvään terrorismiin. Tämä tukee 1997 selonteossa sivuttua seikkaa, että terrorismi oli yksi globalisoituvan maailman synnyttämä nimenomaan uudenlainen uhka, vaikka terrorismia historian saatossa on ollutkin jo paljon ennen vuosia 1997 ja 2001. Nordberg on tutkinut nimenomaan islamistisen terrorismin historiaa, kun taas selonteissa puhutaan terrorismista yleensä. Silti jako uuteen ja vanhaan islamistiseen terrorismiin pätee ainakin osittain myös terrorismista uutena turvallisuusuhkana puhuttaessa, koska se kuvastaa periaatetta globalisoituvan yhteiskunnan vaikutuksista turvallisuuspolitiikkaan. Islamistisen terrorismin jako uuteen ja vanhaan antaa myös syyn pohtia kuinka erillä tavalla 1997 selontekoa tehtäessä terrorismi on itseasiassa käsitetty, mutta se ei tässä kohtaa ole tutkimuskysymyksen näkökulmasta oleellista.¹⁸

Suomen turvallisuuspolitiikka on aina keskittynyt isolta osin Venäjään ja sen toimia on seurattu tarkkaan. Venäjään suhtaudutaan tiedostaen sen sijainti maantieteellisesti. Vastakeinona Venäjän luomaan mahdolliseen uhkaan EU:n yhteistä turvallisuuspolitiikkaa korostetaan 1997 selonteossa. Euroopan turvallisuuspolitiikasta puhuttaessa selonteossa on paljon esillä kriisinhallinta ja 1996 syttyneen Kosovon sodan vaikutukset. Kosovon sota oli merkittävä tapahtuma myös terrorismin vastaisen turvallisuuspolitiikan kannalta Suomen näkökulmasta sillä, sota oli käännekohta kohti yhä yhtenäisempää eurooppalaista yhteistyötä ja yhteistä EU:n turvallisuuspolitiikkaa.¹⁹

Vuoden 1997 selonteossa puhutaan lopulta hyvin vähän terrorismista. Käytännössä puhe jää maininnaksi yhtenä uusista uhkista muuttuvassa maailmassa.²⁰ Yleisemmällä tasolla puhutaan muutoksesta ja uusista haasteista korostaen EU:n ja koko Euroopan valtioiden yhteistyötä niiden torjumisessa. Kuitenkin vuoden 1997 selonteosta päällimmäiseksi mieleen jää kansainvälisen turvallisuuspolitiikan osalta yhteistyön kehittämi-

¹⁸ Nordberg 2007, 28-32; 37-39.

¹⁹ Visuri 2002, 18-22

²⁰ VNS 1/1997, 13

nen EU:n kanssa ja poliittisten linjausten yhteneväisyys suhteessa EU:hun. Myös puolueettomuutta tuodaan hyvin vahvasti esiin. Tämä on tiivistetty hyvin selonteon tiivistelmässä seuraavasti:

Suomen turvallisuuspolitiikan kehittämiseen kuuluu mahdollisuus tehdä itsenäisiä valintoja ja valvoa omia etuja. Suomi pyrkii siihen, että sillä on parhaat mahdolliset keinot huolehtia turvallisuudesta kaikissa tilanteissa. Tavoitteena on tehokas yhteinen turvallisuus, joka perustuu YK:n, ETYJin ja EN:n periaatteille.²¹

Voi kuitenkin tehdä johtopäätöksen, että vielä vuoden 1997 turvallisuuspolitiikassa terrorismia ei nähty vielä kovinkaan merkittävänä konkreettisena turvallisuusriskinä, vaikka terrori-iskut eivät voineet olla tuntematon käsite tuon ajan valtioneuvostolle. Tätä väitettä tukee, ettei terrorismista todella puhuta muuta kuin selonteon ensimmäisessä luvussa ohimennen yhtenä uutena turvallisuushaasteena. EU:n Kosovon sodan myötä alkanut yhtenäistyminen loi kuitenkin pohjaa Suomen tulevaisuuden terrorismin vastaiselle turvallisuuspolitiikalle, vaikka tässä yhteydessä selonteossa yhtenäistymisestä ei vielä 1997 puhuttukaan.

²¹ VNS 1/1997, 4-5.

2. Käännekohta — Vuoden 2001 selonteko ja Puolustusvaliokunnan mietintö

Vuoden 2001 alkuperäinen selonteko lähetettiin eduskunnalle jo 13.6.2001. Otin apulähteeksi syyskuun 11. päivän iskuihin reagoivan joulukuun 14. päivä 2001 valmistuneen Puolustusvaliokunnan mietinnön, johon on sisällytetty myös Ulkoasian- ja Valtiovarainvaliokuntien lausunnot selontekoon liittyen.²² Selonteko itsessään edustaa periaatteessa iskuja edeltävää aikaa, kun taas mietintö reagoi iskuihin. Tämä avaa vertailuasetelman vuoden 2001 selonteon sisällä. Lisäksi tutkimuskysymyksen kannalta vuoden 2001 merkitys on sellainen, että iskuihin reagointi Puolustusvaliokunnan mietinnössä turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta oli otettava mukaan.

Vuoden 2001 Turvallisuus- ja Puolustuspoliittisen selonteon ensimmäisessä turvallisuuspoliittista ympäristöä käsittelevässä luvussa todetaan seuraavasti:

Terrorismi on uhka kansainväliselle turvallisuudelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle, demokratialle ja oikeusvaltiolle. Kansainvälisellä yhteistyöllä ei ole pystytty estämään sitä, että jotkut valtiot edelleen tukevat terroristijärjestöjä. Joukkotuhoaseiden joutuminen terroristien käsiin muodostaa erityisen vakavan uhkan. Tietoliikenneturvallisuuden takaaminen on nostettu osaksi myös terrorismin vastaista toimintaa.

Vaikka Suomeen kohdistuvaa terrorismin uhkaa ei ole arvioitu merkittäväksi, on sellaiseen varauduttava.²³

Loppujen lopuksi selonteossa itsessään ollaan pitkälti vielä samoilla linjoilla vuoden 1997 selonteon kanssa. Terrorismi tiedostetaan osana uutta aiempaa globaalimpaa yhteiskuntaa ja sen mukanaan tuomia uusia turvallisuusuhkia, muttei sitä pidetä vielä kovin keskeisenä turvallisuusriskinä. Terrorismi mainitaan lähinnä nykypäivän turvallisuusuhkana samassa yhteydessä esimerkiksi kansainvälisen rikollisuuden ja epidemioiden

²² Puolustusvaliokunnan mietintö 14.12.2001. (PuVM 2/2001 vp)

²³ VNS 2/2001, 13.

kanssa.²⁴ Jako vaikuttaa yhä, vuoden 1997 tavoin, olevan sotilaallisten konfliktien luomien uhkien ja ei-sotilaallisten uhkien välillä.²⁵ Vuoden 2001 selonteossa on kuitenkin annettu jo vuoden 1997 selonteosta eroavalla tavalla enemmän painoarvoa uudelleenlaaduille yhteiskuntaan kohdistuville uhkille ja niihin varautumiselle on selonteossa kokonaan oma lukunsa. Siinä näkyy Suomen EU:n yhteistä turvallisuuspolitiikkaa terrorismin torjunnassa korostava linja. Selonteossa EU:n sanotaan pyrkivän yhä näkyvämpään ja yhtenäisempään toimintaa terrorismin torjunnassa. EU:n lisäksi myös muuta kansainvälistä yhteistyötä, kuten YK:ta ja sen tekemää työtä on 2001 selonteossa korostettu kaiken kaikkiaan vuoden 1997 selontekoon nähden useammassa kohtaa.²⁶ Huomionarvoista on kuitenkin Elina Elorannan toteama että, terrorismi nousi toden teolla asialistalle EU:ssa vasta 9/11-iskujen myötä.²⁷ Tämä väite tukee olettamaa, että syyskuun 11. päivä oli käännekohta turvallisuuspolitiikassa terrorismista puhuttaessa.

Syyskuun 11. päivän tapahtumat pakottivat ensimmäistä kertaa poliitikot tekemään konkreettisempia linjauksia tai antamaan ainakin tarkempia lausuntoja terrorismilta suojautumiseen liittyen osana Suomen turvallisuuspolitiikkaa. Tällainen konkreettinen kannanotto oli juuri Puolustusvaliokunnan mietinnössä esitetyt lausunnot 9/11-iskuihin liittyen. Puolustusvaliokunnan mietinnöstä näkee, miten 9/11-iskut saivat aikaan todellisen reagoinnin. Havaittavissa on, miten kovin selkeän kannanoton antaminen äskettäin tapahtuneeseen tragediaan laajemmin turvallisuuspolitiikan näkökulmasta oli mahdollista. Puolustusvaliokunta on todennut, että isku ja seuraukset ovat merkittäviä ja Suomen on otettava maailmanlaajuinen tarkastelu vakavasti turvallisuuspolitiikan linjauksia mietittäessä. Valiokunta on kuitenkin todennut seuraavasti:

Toisaalta on mahdotonta toistaiseksi arvioida, mitä pitkäaikaisvaikutuksia terrorismilla ja terrorismin vastaisella toiminnalla on kansainväliseen politiikkaan sekä sitä kautta Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisiin ratkaisuihin.²⁸

²⁴ VNS 2/2001 vp, 12-13.

²⁵ VNS 2/2001 vp, 13.

²⁶ VNS 2/2001 vp, 67-70.

²⁷ Eloranta 2007, 368.

²⁸ PuVM 2/2001 vp, 6.

Tämä oli perusteltu toteamus sillä hetkellä. Vaikka siinä sanotaan tulevaisuuden arvioinnin olevan hankalaa, on kuitenkin pyritty selkeästi osoittamaan myös, että jatkossa terrorismi tulee olemaan yksi keskeisiä turvallisuusuhkia yhteiskunnassa. Terrorismin torjuntaan on jatkossa kiinnitettävä huomiota ja kansainvälistä kehitystä on seurattava, vaikkei uhka akuutilta vaikuttaisikaan. Valiokunta on pohtinut terrorismia mietinnössään ja korostaa 1997 sekä 2001 selontekojen kanssa yhteneväisesti EU:n jäsenmaiden välisen yhteistyön merkitystä.²⁹ Myös YK:n aseman vahvistuminen ja sen myönteinen merkitys Suomen näkökulmasta on nostettu esiin. Valiokunta on todennut seuraavasti:

*Suomen politiikan kannalta on olennaista, että maailmanjärjestöllä on johtava rooli kansainvälisten kriisien estämisessä ja hoitamisessa.*³⁰

Nopeasti 9/11-iskujen jälkeen jo seuraavana vuonna julkaistu Visurin tutkimus iskujen vaikutuksista maailmanpolitiikkaan ja Suomeen on samoilla linjoilla. Tutkimuksessa todetaan Puolustusvaliokunnan mietinnöstä ilmenevän faktan, ettei Suomessa koeta terrorismin uhan merkittävästi kasvaneen, mutta terrorismista tuli siinä määrin osa turvallisuuspolitiikkaa, että tilanteen kehittymiseen kiinnitettiin uudella tavalla huomioita ja EU:n yhteisiä päätöksiä terrorismin torjuntaa koskien korostettiin. Visuri korostaa kansainvälisen politiikan muutosta ja jälkikäteen tarkasteltuna on selkeästi havaittavissa, että maailmanpolitiikan maantieteellinen painopiste on ollut 9/11-iskuista ja USA:n aloittaman terrorismin vastaisen sodan jälkeen Lähi-Idässä.³¹

Limnell nostaa esiin puolestaan perisuomalaisen tavan reagoida rauhallisesti ja kiihottomasti syyskuun 11. päivän iskuihin, ”virallisesta Suomesta” puhuttaessa.³² Suojelupoliisi teki tilanne arvion heti iskujen jälkeen, jossa todettiin, ettei välitöntä uhkaa ollut. Kirjassa kirjoitetaan paljon iskujen uutisoinnista ja välittömistä vaikutuksista Suomessa, mutta tuo esiin miten terrorismi nousi hetkellisesti ykkösaiheeksi politiikassa ja näin sen torjuminen nousi turvallisuuspolitiikan asialistoille. Limnell tuo esiin myös terrorismin vaikutuksen lainsäädäntöön niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla. Pääasiassa tämä tarkoitti EU:n linjaamien terroristisessa mielessä tehtyjen rikosten tuloa osaksi

²⁹ PuVM 2/2001 vp, 7-8.

³⁰ PuVM 2/2001 vp, 7.

³¹ Visuri 2002, 142-143.

³² Limnell 2011, 140.

Suomen lainsäädäntöä.³³ Tämä tukee sitä selonteosta ja puolustusvaliokunnan mietinnöstä ilmenevää linjaa, minkä mukaan EU:n kanssa tehtävää yhteistyötä jatkettiin ja sen merkitystä vielä erityisesti korostettiin 9/11-iskujen jälkeen. Puolustusvaliokunta korosti muutenkin aiempaa avarakatseisempaa ja kansainväliset uhat huomioivaa tarkastelua, mutta erityisesti terrorismiin kantaa ottaessaan valiokunta korosti juuri YK:n ja EU:n tekemiä linjauksia ja Suomen niiden parhaansa mukaan noudattamista terrorismia vastaan taistellessa. Kuitenkin valiokunnan mietinnössä huomautetaan, ettei terrorisminvastainen taistelu ole vielä kansallisten huolien rinnalle nostettava periaate.³⁴ Limnéll ottaa myös selontekoihin kantaa toteamalla niitä tehtävän liian harvoin. Hän on huomoinut saman 2001 vuoden selonteon ajankohdan mikä itseäni kiinnosti aiheen valintani kannalta. 2001 vuoden selonteko oli juuri saapunut eduskuntaan iskujen tapahtuessa, joten uhka-arviot olivat selonteossa terrorismin osalta väistämättä pielessä. Tämä ilmenee puolustusvaliokunnan mietinnöstä selontekoa koskien iskujen jälkeen, aivan kuten Limnéllkin asian esiin nostaa kirjassaan.³⁵

Vielä 2001 vuoden selonteossa muutos ei siis vielä näy, mutta Puolustusvaliokunnan mietinnöstä se on havaittavissa jo tuolloin heti iskujen jälkeen. Silti Puolustusvaliokunnan mietinnöstäkin jää vielä hieman käsitys, että reagointi mietinnössä on aika symbolista. Tällä tarkoitan, että vaikka asiaan tartuttiin ja lausuntoja annettiin julkisuudessa, on tulkittavissa, ettei todellisen Suomea koskevan terrorismin uhan koettu ehkä olevan kovin merkittävä. Toisaalta tämä on varmasti osittain Limnéllin mainitsemaa rauhallista perisuomalaista kiihкотonta reagointia, mikä oli varmasti paikallaan paniikin lietsomisen välttämiseksi. Kuitenkin herää kysymys siitä, kuinka ratkaiseva käännekohta turvallisuuspolitiikassa syyskuun 11. päivä lopulta oli laajemmin tarkasteltuna terrorismiin varautumisen näkökulmasta. Tämä etenkin käytännön toimien osalta, vaikka lainsäädännössä omaksuttiinkin EU:n linjaamat terroristisessa tarkoituksessa tehdyt rikokset. Valiokuntien lausuntojen ja mietinnön perusteella voi todeta, että ainakin terrorismi tuli osaksi keskustelua ja lähtemättömäksi osaksi käsitteistöä, vaikkei se käytännön tasolla välttämättä suuria muutoksia välittömästi tarkoittanutkaan.

³³ Limnéll 2011,153.

³⁴ PuVM 2/2001 vp, 6-8.

³⁵ Limnéll 2011, 153-154.

3. Terrorismin uhkaan on varauduttava — Vuoden 2004 selonteke

Selkeimmin vuoden 2004 selonteosta nousee esiin se, miten terrorismia käsitellään nyt olemassa olevana uhkana ja ilmiönä. Terrorismin uhka vaikuttaa selonteon perusteella huomattavasti konkreettisemmalta kuin vuosien 1997 ja 2001 selonteoissa. Yleisesti vuoden 2004 selonteon painopiste on muutenkin siirtymässä aiempaa enemmän kansainväliseen suuntaan. Tällä tarkoitan sitä, että Venäjän uhkaa ei enää nähdä selonteon mukaan entisen kaltaisena vaan huomiota kiinnitetään enemmän kansainväliseen tilanteeseen. Painopisteen muutosta kuvaa mielestäni osuvasti selonteon tiivistelmän ensimmäinen kappale:

Suomen lähialueiden vakaus on vuoden 2001 selonteon jälkeen vahvistunut Euroopan unionin ja Naton laajentumisen, Euroopan unionin integraation syvenemisen ja Venäjän muutoksen myötä. Samaan aikaan on kuitenkin laajempi kansainvälinen tilanne myös Suomen kannalta tullut yhä haasteellisemmaksi ja tämä kehitys on alkanut heijastua yhä tuntuvammin myös Suomen turvallisuusympäristöön. Tämän kehityksen odotetaan jatkuvan.³⁶

Heti seuraavassa kappaleessa puhutaan globalisaation myötä tulleista keskeisimmistä uhista ja terrorismi mainitaan tässä yhteydessä ensimmäisenä, kun se aiemmissa selonteoissa oli ollut uhkia luetellessa jossain keskivaiheilla.³⁷ Tällaisen pienen kielellisen seikan merkityksen voi kyseenalaistaa ja pohtia kuinka paljon painoarvoa näin pienelle yksityiskohdalle luetteloinnissa voi antaa. Kyseessä on kuitenkin virallinen useamman vuoden välein julkaistava päälinjoja valottava selonteko Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta. On siis perusteltua nostaa esiin terrorismi ensimmäisenä näistä luetteloiduista 'keskeisistä' uhista nimenomaan tiivistelmässä, jossa kuitenkin tarkoituksena

³⁶ Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004. *Valtioneuvoston selonteko* 24.9.2004. (VNS 6/2004), 5.

³⁷ VNS 6/2004, 5.

on tuoda tärkeimmät asiat heti esiin selonteon lukijalle. Tässä on huomattavissa selkeä muutos aiempiin selontekoihin vertailtaessa.

Terrorismin ja sen torjunnan osuuden selkeä kasvu turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteissa vuoden 2001 jälkeen näkyy hyvin selvästi pelkästään katsomalla vuoden 2004 selonteon sisällysluettelo. Siinä missä 1997 ja 2001 vuosien selonteissa terrorismista puhutaan osana suurempia asiakokonaisuuksia verrattain ohimennen, vuoden 2004 selonteon sisällysluettelossa terrorismi mainitaan alaluvun tai alaluvun alaluvun otsikossa pääluvuissa Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan toimintaympäristö, Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen toimintalinja sekä Sisäisen turvallisuuden kehittäminen.³⁸ Tämä tukee vahvasti ennakkokäsitystä syyskuun 11. päivän käännteentekevyydestä terrorismin torjunnan osalta Suomen turvallisuuspolitiikan virallisia linjauksia tarkastellessa. Samaan viittaavat Limnéllin löydökset terrorismi-sanan käyttöeroista selonteissa. Hän nostaa esiin terrorismi-sanan käytön 2001 ja 2004 selontekojä vertailtaessa. 2001 selonteossa sana terrorismi esiintyy 13 kertaa 2004 selonteossa 177 kertaa.³⁹ Tosin on huomioitava esimerkiksi Madridin pommi-iskut 2004, jotka ovat lisänneet huolta kansainvälisestä terrorismista, joten yksi yhteen ei voi johtopäätöstä vetää 9/11-iskuista terrorismi-sanan käytön räjähtävään kasvuun 2001 selonteosta 2004 selontekoon.

Tutkijoiden yhteneväinen mielipide on, että syyskuun 11. päivä ei millään muotoa ollut mikään alkupiste terrorismille, vaan se on ollut tunnettu ilmiö eri muodoissa aikojen saatossa. Iskujen tuhoisuus oli vain niin massiivinen, ettei sellaiseen aiempien terrorismi-iskujen perusteella osattu varautua, mikä osaltaan tekee iskuista niin käännteentekeviä ja niihin reagoinnista voimakkaan. On nostettu esiin juuri syyskuun 11. päivän iskujen massiivisuus ja ´uusi´ sekä ´vanha´ terrorismi.⁴⁰ Onkin oikeastaan järjellä asiaa pohtiessa vain luonnollista ajatella 9/11-iskuja käännekohtana niin tavallisen kansalaisen kuin valtioiden suhtautumisessa terrorismiin.

³⁸ VNS 6/2004, 11-13.

³⁹ Limnéll 2011,154

⁴⁰ Malkki 2007, 375-394; Nordberg 2007, 37-40.

Terrorismin olemassaolo pitkälle historiaan todetaan myös vuoden 2004 selonteon Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittista toimintaympäristöä käsittelevässä luvussa terrorismista. Kuitenkin esiin nostetaan juuri 'uusi' globaali ääri-islamistinen terrorismi kyseisen hetken ja lähitulevaisuuden pahimpana terroriuhkana. Se nostetaan esiin myös EU:ta ja sen kansalaisia uhkaavana turvallisuusriskinä, mikä viittaa EU:n yhteisen turvallisuuspolitiikan yhä olevan Suomen korkeimpia prioriteetteja terrorisminvastaisessa työssä. Suomeen suoraan kohdistuva uhka todetaan aiempien selontekojen ja puolustusvaliokunnan vuoden 2001 selontekoon kantaaottavan mietinnön tapaan olevan yhä pieni, mutta Suomen sitoutuminen EU:n yhteiseen terrorisminvastaiseen politiikkaan ja mahdollisten terrori-iskujen luoma pelko kaikkiin länsimaihin ovat tuoneet terrorismilta puolustautumisen osaksi Suomen virallista turvallisuuspoliittista turvallisuusympäristöä.⁴¹

On huomioitava, ettei terrorismin esiintuomista vuoden 2004 selonteossa ole mahdollista laittaa pelkästään 9/11-iskujen seurauksien piikkiin. Maaliskuun 11. päivän Madridin pommi-iskut 2004 ovat varmasti olleet syyskuun 11.päivän iskuja läheisempänä tapahtumana muistuttamassa valtioneuvostoa terrorismin uhasta vuoden 2004 selontekoa mietittäessä.⁴² Globaalin terrorismin uhkaan herättiin epäilemättä syyskuun 11. päivän iskujen myötä, mutta kuinka paljon niiden seurausta lopulta 2004 selonteossa tapahtuva terrorismin uhan käsittely on. On siis varottava julistamasta WTC-iskuja selontekojen pohjalta yksin mullistavaksi tapahtumaksi terrorismin osalta turvallisuuspolitiikassa. Kuitenkin 9/11 oli käännekohta, joka aloitti Yhdysvaltojen terrorismin vastaisen sodan ja järjestytti koko maailmaa, joten sitä ei myöskään ole syytä väheksyä. Vaikuttaa että syyskuun 11. päivä 2001 oli se päivämäärä, jolloin Suomen turvallisuuspolitiikka koki konkreettisen muutoksen, jonka myötä turvallisuuspolitiikassa otettiin jatkossa huomioon erilaisia globaaleja uhkia, kuten terrorismi. Madridin pommi-iskut olivat osoitus islamistisen terrorismin uhan todellisuudesta Euroopan maaperällä ja näin ne eivät varmasti ainakaan vähentäneet terrorismin uhasta puhumista 2004 vuoden selonteossa.

⁴¹ VNS 6/2004, 21-22.

⁴² Sarja pommi-iskuja lähijunaverkkoon Madridissa 11.3.2004. 191 kuoli ja 2050 haavoittui iskussa, jonka teki marokkolainen ääri-islamistinen *Groupe Islamique Combattant Marocain*-ryhmä, joka julisti toimivansa Al-Qaidan puolesta. *Yle* 11.3.2007.

Teemu Sinkkonen on tutkinut Madridin iskuja ja niiden vaikutuksia poliittiseen päätöksentekoon sekä yleisesti ihmisiin. Hän haastaa yleisiä käsityksiä terrori-iskun vaikutuksista politiikkaan ja tuo esiin näkemyksen, jonka mukaan yleinen poliittinen toimintakenttä vaikuttaa terrori-iskuun reagointiin enemmän kuin terroristit ja heidän agendansa. Tarkemmin ilmaistuna poliittinen reagointi ja sen dynamiikka terrori-iskuun riippuu useista tekijöistä, erityisesti poliittisesta ympäristöstä.⁴³ Pääasiallinen tutkimuskohde on välittömät reaktiot juuri Espanjassa, mutta selkeästi isku on järkyttänyt koko Eurooppaa. Vuoden 2004 selonteossa Madridin isku nostetaan esiin esimerkkinä globaalisti verkostoituneen terrorismin rantautumisesta Eurooppaan.⁴⁴ Eurooppa-neuvosto myös otti EU:n perustuslaillisen yhteisvastuulausekkeen käyttöön Madridin iskujen seurauksena.⁴⁵ Tästä voisi päätellä, että jos 9/11 toi terrorismin osaksi turvallisuuspolitiikkaa paperilla ja poliitikkojen puheissa, Madridin iskut toivat sen osaksi turvallisuuspolitiikkaa konkreettisesti. Nyt yhteisvastuulausekkeen velvoittamana Suomikin joutuisi EU-jäsenmaana tarjoamaan käytännön apua sitä pyydetessä terrori-iskun tapahtuessa EU:n alueella.

Mielenkiintoinen seikka iskuihin reagoinnissa on yleisen mielipiteen muutos. 9/11 jälkeen välitön vastaisku koettiin oikeutettuna ja tarpeellisena, kun taas nyt Madridin iskujen jälkeen monet ihmiset Espanjassa vaativat espanjalaisten joukkojen kotiuttamista Irakista.⁴⁶ Tämä tukee sitä, että terrorismi uhkana oli vuonna 2004 jo aivan uudella tavalla kotiuttanut asemansa osana turvallisuuspolitiikkaa. Sinkkonen on Espanjan vaaleja Madridin iskujen jälkeen tutkiessaan todennut terrorismin uhan ja siitä puhumisen muuttuneen perinteisemmin poliittiseen suuntaan siinä missä vielä vuosina 1997 ja 2001 se oli lähes tuntematon käsite turvallisuuspoliittisissa asiakirjoissa. Vaikka tutkimus ei anna suoraan mitään kannanottoa tutkimuskysymystäni koskien, vaikuttaa löydösten perusteella, että Madridin iskujen sattuessa terrorismi todella oli jo yksi turvallisuuspoliittisista uhista. Päätöksentekijät osasivat jopa Espanjan tapauksessa keinotella ihmisten reaktioilla omaksi hyödykseen.⁴⁷ Tämä ei suoranaisesti vastaa Suomen tilannetta tai

⁴³ Sinkkonen 2009, 14-16.

⁴⁴ VNS 6/2004, 22.

⁴⁵ Jäsenmailla velvollisuus antaa apua terrori-iskun kohteeksi joutuneelle jäsenmaalle.

⁴⁶ Sinkkonen 2009, 14.

⁴⁷ Sinkkonen 2009, 217-220.

turvallisuuspoliittista kenttää, mutta vaikuttaisi että syyskuun 11. päivän tapahtumat ovat tuoneet terrorismin ja siltä suojautumisen pysyväksi osaksi kansallista ja kansainvälistä turvallisuuspolitiikkaa.

Vaikka Suomeen kohdistuva uhka arvioidaan vuoden 2004 selonteossa yhä vähäiseksi, ja EU:n sisäinen yhteistyö nostetaan esiin, puhutaan nyt aiemmista selonteista poiketen terrorismista ja sen torjumisesta myös sotilasliitto NATO:n yhteydessä.⁴⁸ Samaan asiaan on kiinnittänyt huomiota myös Veikko Heinonen väitöskirjassaan. Hän toteaa seuraavasti:

WTC-tornien jälkeinen, vuoden 2004 selonteon retoriikka poikkeaa edeltävien selontekojen Suomi- ja EU-keskeisestä linjasta. Laajaan turvallisuus-käsitykseen viittaava retoriikka suuntaa huomion laajempaan uhka-arvioon nostaan EU:n toimintakyvyn lisäksi myös Yhdysvaltojen ja Naton toiminnan Suomen turvallisuuden kannalta merkityksellisiksi.⁴⁹

Heinonen toteaa, ettei NATO:n suhteen selonteossa mennä sen pidemmälle. NATO ei varsinaisesti liity tutkimuskysymykseeni. Silti havainnot tukevat käsitystä, että vuoden 2004 selonteossa turvallisuuspoliittinen ajattelu on valtiotasolla mennyt kansainvälisempään suuntaan ja termi terrorismi esiintyy mukana näiden virallisten linjausten retoriikassa. Vertailuna esimerkiksi vuoden 1997 selontekoon, jossa terrorismia ei osata vielä nähdä juurikaan uhkana Suomen tai edes Euroopan turvallisuudelle, nyt se nähdään suoranaisena uhkana ja terrorismin näkyvyyden nousun myötä siitä on tullut hyvinkin keskeinen osa turvallisuuspolitiikkaa. Se ei tarkoita välttämättä suoraan terrorismin uhalta suojautumista, vaan juuri poliittista vaikutusta, kuten Heinosen esiin nostamaan NATO-kysymystä.⁵⁰ Selontekojen rakenne ja asioiden painotukset ovat muuttuneet varmasti esimerkiksi globalisaation vaikutuksesta, mutta terrorismi ja juuri 9/11 vaikuttavat olevan merkittävä tekijä muutoksissa. NATO:n esiin nostaminen on vain esimerkki tästä muutoksesta, enkä sano suoraan sen olevan WTC-iskujen seurausta. Se että NATO:sta puhutaan juuri terrorismilta suojautumisen yhteydessä, on kuitenkin tutkimuskysymyksen näkökulmasta huomionarvoista.

⁴⁸ VNS 6/2004, 60.

⁴⁹ Heinonen 2011, 165.

⁵⁰ Heinonen 2011, 165-170.

Sekä Heinonen että Limnell nostavat esiin selontekojen muuttuneen luonteen syyskuun 11. päivän jälkeen laajempaa turvallisuutta esiin nostavaan suuntaan. Heinonen viittaa Limnellin kritisoivan tätä suuntaa. Limnellin mielestä Suomi on selonteossa haalinut turvallisuuspoliittisia toiminta-alueita turvattavakseen enemmän kuin sillä on resursseja.⁵¹ Kuitenkin vuoden 2004 selonteossa uusilta uhilta suojautumisen ratkaisuksi esitetään itsenäistä ja uskottavaa kansallista puolustusta ja sotilaallista liittoutumattomuutta, kuten Heinonen esiin nostaa.⁵² Tämä ei poikkea peruslinjaukseltaan juurikaan vuosien 1997 ja 2001 selonteista, vaikka terrorismista puhutaan uudella tavalla ja selonteon rakenne on laajemmin turvallisuusympäristön huomioonottava.

Limnell kritisoi vallitsevaa turvallisuuspoliittista ilmapiiriä. Hän toteaa 9/11 mullistaneen turvallisuuspolitiikan vähintäänkin kymmeneksi vuodeksi, mutta kysyy olisivatko turvallisuuspolitiikassa syyskuun 11. päivän seurauksesta tapahtuneet muutokset tapahtuneet ilman 9/11-iskujakin. Limnell korostaa, että ehdottomia totuuksia ei ole, eikä tule turvallisuuspolitiikassa etsiä. Hän kritisoi turvallisuuspoliittista keskustelua paikallaan junaavaksi ja nostaa esiin turvallisuuspoliittiset puheenvuorot mukaan lukien selonteot 1990-luvun puolivälistä 2010-luvulle. Niissä päälinjaukset eivät ole muuttuneet juuri yhtään, jos terrorismin osuudet ottaa pois. Edes syyskuun 11. päivä ei siis olisi muuttanut turvallisuuspoliittisen keskustelun perusluonnetta.⁵³ En lähde arvioimaan kritiikin aiheellisuutta tai ottamaan kantaa turvallisuuspoliittisen keskustelun ilmapiiriin. Voisi todeta, että ennen 9/11-iskuja terrorismi ei oikeastaan ollut juuri minkäänlainen osa turvallisuuspolitiikkaa ja selontekoja, kun taas iskujen jälkeen selontekojen peruslinjausten vähäisestä muutoksesta huolimatta terrorismi yhtä kaikki nousi mukaan turvallisuuspoliittiseen debattiin. Vaikka Limnellin nimenomaan väheksyy tapahtunutta muutosta, tulee hän samalla havainnoillaan todistaneeksi terrorismiin liittyvän muutoksen osana selontekoja.

Vuoden 2004 selonteon perusteella terrorismi oli vuoden 2001 selonteon jälkeen nyt aivan erilaisessa asemassa turvallisuusuhkana. Keskustella ja pohtia voisi loputtomiin,

⁵¹ Heinonen viittaa Limnellin. Heinonen 2011, 166.

⁵² Heinonen 2011, 166-167.

⁵³ Limnell 2011, 177.

kuinka suuri käytännönmerkitys ja seuraus WTC-iskuilla oli Suomen turvallisuuspolitiikkaan. Vuoden 2004 selonteossa terrorismia on nostettu esiin useammassa yhteydessä ja se on selonteon perusteella vakavasti otettava uhka, vaikkakin suoraan Suomeen kohdistuvan terrori-iskun todennäköisyyttä arvioidaan yhä pieneksi. *Keskeisiä havaintoja Suomen näkökulmasta* – alaluvussa on todettu terrorismia pidettävän Euroopassa merkittävänä turvallisuusuhkana. Vaikka Madridin iskujen osavaikutus on huomioitava, eikä liian suoria linjanvetoja syyskuun 11. päivästä vuoden 2004 selonteon aiemmista selonteista poikkeavaan laajaan terrorismin käsittelyyn voi vetää, on kontrasti aiempiin kahteen selontekoon silmiinpistävä. Peruslinjaukset eivät muutu merkittävästi kolmen selonteon aikana, mutta 2004 selonteossa on huomattava kansainväliseen turvallisuuteen painottuva sävy mukana.

Loppulause

Al-Qaidan tekemät syyskuun 11. päivän terrori-iskut vuonna 2001 olivat epäilemättä käännekohta Suomen turvallisuuspoliittisessa suhtautumisessa terrorismiin suhtautumisessa. Turvallisuuspoliittisia selontekoja vertailemalla on havaittavissa, miten vähän terrorismista on mainintoja 1997 ja 2001 vuosien selonteissa, jotka valmistuivat ennen syyskuun 11. päivää 2001. Vuoden 2004 selonteosta löytyy jo useampi kohta, missä terrorismia käsitellään turvallisuusuhkana.

Vuoden 1997 selonteosta heijastuu, että Suomi oli vastikään liittynyt EU:hun ja pyrkimys eurooppalaiseen turvallisuusyhteistyöhön on ollut kova. Selonteko keskittyy pääasiallisesti Suomen puolustuspolitiikkaan ja puolustusvoimien kehittämiseen liittyviin kysymyksiin. Maailma oli kuitenkin muutoksessa Kylmän sodan loppumisen ja globalisaation seurauksesta. Vuonna 1996 syttynyt Kosovon sota on tuonut kriisinhallinnan keskeiseksi osaksi Euroopan turvallisuuspolitiikkaa. Kosovon sota aloitti EU:n yhtenäistymisen varsinkin kansainvälisessä turvallisuuspolitiikassa. Laajemmin turvallisuuspolitiikan näkökulmasta selonteossa tiedostetaan uudenlaiset uhat, kuten terrorismi. Juuri näiltä uudenlaisilta uhilta suojautumisen yhteydessä selonteossa on linjattu EU:n yhtenäisyyden merkitystä. Vuoden 1997 selonteon perusteella voi kuitenkin tehdä johtopäätöksen, ettei terrorismia nähty konkreettisenä turvallisuusriskinä Suomessa.

Vuoden 2001 selonteko eroaa lopulta yllättävän vähän vuoden 1997 selonteosta. Syyskuun 11. päivän terroritekojen myötä vuoden 2001 selonteon turvallisuusarviot vanhenneivat käytännössä jo ennen kuin valiokunnat olivat selontekoa edes käsitelleet. Terrorismi tunnustetaan selonteossa olemassa olevana uhkana ja todetaan että siihen tulee varautua. Perusjako on kuitenkin yhä 1997 tavoin sotilaalliset ja ei-sotilaalliset uhkakuvat. Suurin kehitys terrorismiin varautumisen näkökulmasta vuoteen 1997 nähden on sääyerot. Terrorismi ja EU:n yhteinen sen vastainen toiminta saavat enemmän painoarvoa ja ne tuodaan esiin useammassa yhteydessä. Heti iskujen jälkeen eduskunnan pyytämä puolustusvaliokunnan mietintö vuoden 2001 selonteosta reagoi 9/11-iskuihin. Se nostaa terrorismin Suomen turvallisuuspoliittiselle asialistalle, vaikkei lyhyellä varoitus-

ajalla vastikään tapahtuneisiin iskuihin ja terrorismilta suojautumiseen pystykään antamaan konkreettista kannanottoa. Mietintö on lähteistäni ensimmäinen missä 9/11-iskujen myötä terrorismiin liittyen on suoraan reagoitu. Nyt terrorismi on nähty todellisena turvallisuuspoliittisena uhkana. Silti mietinnön linjaukset jäävät vielä käytännötoimien suhteen ohuiksi. Käytännöntason seurauksia syyskuun 11. päivästä oli, kun Suomi otti EU:n linjaamat terroristisessa mielessä tehdyt rikokset lainsäädäntöään. On melko turvallista väittää syyskuun 11. päivän olleen se tapahtuma, jonka seurauksena nykyään turvallisuuspoliittisissa linjauksissa on ainakin maininta myös terrorismin torjuntaan liittyen.

Kaikissa selonteoissa peruslinjaukset korostavat uskottavaa kansallista puolustusta, liittoutumattomuutta ja EU:n sisästä yhteistyötä ja sen kehittämistä. Kuitenkin puolustusvaliokunnan mietinnössä todettu terrorismin vakavasti ottaminen turvallisuusuhkana näkyy vuoden 2004 selonteossa. Vuoden 2004 selonteossa terrorismi on tullut mukaan keskusteluun. Terrorismi mainitaan 177 kertaa, mikä on reilusti enemmän mitä kahdessa aiemmassa selonteossa yhteensä. Myös laajempi kansainvälinen turvallisuuskeskustelu on lisääntynyt. Näin vuoden 2004 selonteko eroaa peruslinjauksista huolimatta selkeästi vuosien 1997 ja 2001 selonteosta. Siinä turvallisuuspoliittinen kenttä on esitetty huomattavasti laajempänä ja kansainvälisempänä. Vuoden 2004 selonteosta ja terrorismista puhuttaessa on mainittava myös Madridin iskut. Lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden perusteella olen päätenyt siihen lopputulokseen, että 9/11 oli käännekohta, joka toi terrorismin uhkana keskeisesti osaksi turvallisuuspoliittista kenttää. Kuitenkin Madridin iskuilla oli muistuttava vaikutus. Ne ovat osasy sille miksi vuoden 2004 selonteossa terrorismi on nähty niin suurena turvallisuusuhkana.

Turvallisuuspolitiikka on alati muuttuva kenttä ja kiveen hakattuja johtopäätöksiä on vaikea tehdä. On myöhemmin toisessa yhteydessä kenties tutkittava, kuinka paljon tai miten 9/11 käytännössä vaikutti turvallisuuspolitiikkaan. Yksi hyvä mahdollisuus lisätutkimukselle tulevaisuudessa olisi esimerkiksi vertailla vuosien 2001 ja 2004 turvallisuuspoliittisten selontekojen välisiä eroavaisuuksia terrorismiin liittyen Turun puukotusten ympärille ajoittuviin vuoden 2017 selonteon ja seuraavan, joskus 2020-luvun puolivälin tie-

noilla julkaistavan selonteon, välisiin eroavaisuuksiin. Miten kansainväliseen terrorismiin otetaan kantaa tulevaisuudessa vuoden 2017 jälkeisissä selonteoissa, kun Suomessa on tapahtunut terroriteko ja uhka on konkretisoitunut.

Lähteet ja Tutkimuskirjallisuus

I Painetut lähteet

Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus. *Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 17.3.1997*. VNS 1/1997. Helsinki 1997.

Puolustusvaliokunnan mietintö 14.12.2001. PuVM 2/2001. Helsinki 2001.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka. *Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 13.6.2001*. VNS 2/2001. Helsinki 2001.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004. *Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 24.9.2004*. VNS 6/2004. Helsinki 2004.

II Internet lähteet

Madridin pommi-iskuista kolme vuotta. <https://yle.fi/uutiset/3-5778055> (luettu 1.2.2019)

Valtioneuvosto ja eduskunta. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/valtioneuvosto-ja-eduskunta> (luettu 31.1.2019)

Valtioneuvoston toiminta. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/toiminta> (luettu 31.1.2019)

III Tutkimuskirjallisuus

Eloranta, Elina 2007: "Terrorismin vastainen toiminta EU-Suomessa" Leena Malkki, Jukka Paastela, *Terrorismin monet kasvot*. WSOY Oppimateriaalit, Helsinki.

- Heinonen, Veikko U.J. 2011: *Suomalaisen turvallisuuspolitiikan tila - Suomalaisen 2000-luvun alun turvallisuuspoliittisen debatin käsiteanalyttinen tarkastelu*. Valtio-opin väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Limnell, Jarno 2011: *Maailma ja Suomi 9/11 jälkeen*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Nevakivi, Jukka & Hentilä, Seppo & Haataja, Lauri 1993: *Poliittinen historia: Johdatus tutkimukseen*. Finn Lectura, Helsinki.
- Nordberg, Erkki 2007: *Islamistinen terrorismi ja sen vastainen puolustus*. Art House, Helsinki.
- Malkki, Leena & Paastela, Jukka 2007: "Johdanto". Leena Malkki, Jukka Paastela, *Terrorismin monet kasvot*. WSOY Oppimateriaalit, Helsinki.
- Malkki, Leena 2007: "Epilogi: Terrorismin muuttuminen ja nykypäivä". Leena Malkki, Jukka Paastela, *Terrorismin monet kasvot*. WSOY Oppimateriaalit, Helsinki.
- Paastela, Jukka 2007: "AL-Qaida ja al-qaidaismi". Leena Malkki, Jukka Paastela, *Terrorismin monet kasvot*. WSOY Oppimateriaalit, Helsinki.
- Sinkkonen, Teemu 2009: *Political responses to terrorism: Case study on the Madrid terrorist attack in March 11, 2004, and its aftermath*. Valtio-opin väitöskirja. Tampere University Press, Tampere.
- Schmid, Alex & Jongman, Albert 1988: *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*. Transaction Publishers, New Jersey.
- Tuomi, Jukka & Sarajärvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 3. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Visuri, Pekka 2002: *Maailmanpolitiikan muutos ja Suomi: Arvio syksyn 2001 terrori-iskujen vaikutuksista*. Taloustieto, Helsinki.